

Kostecki, Janusz

"Schriftenreihe für Geschichte der Naturwissenschaften Technik und Medizin" r. 1970-1971

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 17/4, 783-786

1972

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

działa 12 oddziałów. Do 1970 r. PTB zorganizowało 38 naukowych zjazdów. Niektóre z nich były wspólne z innymi towarzystwami. PTB utrzymywało kontakty z nauką światową, powoływało do grona swych członków uczonych zagranicznych, brało udział w międzynarodowych kongresach naukowych, prowadziło wymianę wydawnictw z wieloma instytucjami zagranicznymi. Zajmowało się również popularyzacją wiedzy botanicznej. Po II wojnie światowej przy PTB powstało 5 sekcji: Dendrologiczna, Ekologii i Socjologii Roślin, Fizjologii Roślin, Paleobotaniczna, Mikologiczna.

Polskie Towarzystwo Botaniczne wydaje 2 czasopisma i 4 wydawnictwa ciągle o objętości około 187 arkuszy rocznie. Wśród nich najstarszym i najbardziej obszernym są wychodzące od 1923 r. „Acta Societatis Botanicorum Poloniae” (o objętości 60 ark. rocznie).

Z okazji 50 lecia tego zasłużonego dla polskich botaników Towarzystwa Zespół Historii Botaniki Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN przygotował wydawnictwo, które — jak pisze jego redaktor naukowy Ludmiła Karpowiczowa — „w zwięzłej i równocześnie możliwie wyczerpującej postaci nakreślił obraz działalności Towarzystwa w okresie minionych lat”.

Na treść wydawnictwa jubileuszowego — bo tak chyba należy je nazwać — złożyły się 23 odrębne prace przygotowane przez 27 autorów. Redagowanie prac tak dużego zespołu ludzi musiało zapewne sprawić nie lada kłopot, z którym — moim zdaniem — doc. L. Karpowiczowa poradziła sobie dobrze. Nie mamy tutaj, jak w innych tego typu wydawnictwach, częstych powtórzeń, zbędnych informacji i braku łączności między poszczególnymi pracami.

Całość materiału została podzielona na 3 części. W pierwszej, najbardziej ogólnej, nakreślono rys rozwoju PTB w okresie międzywojennym (M. Kostyniuk), jego działalność wydawniczą (A. Gajewska), historię Biblioteki PTB (M. Kostyniuk) oraz przedstawiono osiągnięcia Komisji Popularyzacji Wiedzy Botanicznej PTB (L. Karpowiczowa). W drugiej części zgrupowano prace omawiające działalność 14 oddziałów PTB, zaś część trzecia zawiera omówienia 5 sekcji PTB.

Wymienione artykuły nie zawsze są jednolicie i wyczerpująco opracowane. Złożyło się na to nie tylko duża liczba różnie piszących autorów, ale przede wszystkim brak materiałów dla niektórych zagadnień. Można by także, kosztem niewielkiego trudu, pewne części tekstu rozszerzyć. Nie wiem dlaczego wymienia się np. jedynie tylko kilku członków zagranicznych, należałoby chyba wymienić ich wszystkich. Chętnie widziałbym także w wydawnictwie zwarte biogramy (z dodaniem portretów) najwybitniejszych członków PTB. Wydaje mi się również, że w indeksie bez trudu można by przy wielu nazwiskach uzupełnić brakujące imiona. Dodanie więcej fotografii (w wydawnictwie zamieszczono tylko 2) pewnie ożywiłoby tekst dość mocno naszpikowany liczbami, tabelami i wykresami. Na pochwałę natomiast zasługuje dość pomysłowo rozwiązana graficznie obwoluta książki.

Jerzy Rózewicz

Z CZASOPISM

„SCHRIFTENREIHE FÜR GESCHICHTE DER NATURWISSENSCHAFTEN
TECHNIK UND MEDIZIN” R. 1970—1971

W 1960 r. ukazał się w Berlinie pierwszy numer kwartalnika „Zeitschrift für Geschichte der Naturwissenschaften, Technik und Medizin”. Czasopismo, którego założycielami i pierwszymi redaktorami byli Gerhard Harig z Lipska i Alek-

sander Mette z Berlina, wydawane było przez Deutscher Verlag der Wissenschaften. Współpracownikami periodyku zostali m.in. J. D. Bernal z Londynu i N. A. Figurovski z Moskwy.

Obecnie czasopismo ukazuje się pod zmienionym tytułem, jako „Schriftenreihe für Geschichte der Naturwissenschaften, Technik und Medizin” (w skrócie NTM) i wychodzi dwa razy do roku. Po śmierci G. Hariga, drugim redaktorem został Hans Wussing z Lipska; znacznie powiększył się skład kolegium redakcyjnego i liczba współpracowników. „NTM” wydawany jest przez Akademische Verlagsgesellschaft Geest und Portig w Lipsku.

„NTM” powstał w wyniku wzrostu zainteresowania historią nauki na terenie NRD. Czasopismo ma za zadanie poruszać zasadnicze problemy metodologiczne historii nauki, badać związki zachodzące między naukami przyrodniczymi, techniką i medycyną a życiem społecznym. „NTM” ogłasza materiały dotyczące poszczególnych ludzi nauki, różnorodnych przejawów międzynarodowej współpracy naukowej w wiekach minionych i obecnie oraz stara się analizować ogólny rozwój wiedzy na świecie.

Obok tego celem czasopisma jest informowanie o ważniejszych aktualnych wydarzeniach mających związek z rozwojem historii nauki i zaznajamianie czytelników z najwartościowszymi nowościami wydawniczymi. Założyciele periodyku dążą do tego, by stał się on organem nie tylko historyków nauk przyrodniczych, ale również uczonych innych specjalności, chcą by czasopismo stanowiło kontynuację wielkich tradycji nauki niemieckiej XIX i pierwszej połowy XX w.

Zgodnie z założeniami redaktorów, niemal każdy numer „NTM” dzieli się na trzy części. Na pierwszą składają się artykuły natury ogólnej i drobne prace o charakterze przyczynkarskim, część druga to kronika, część trzecią wypełniają recenzje.

Po tych wstępnych informacjach, chciałbym omówić pokrótce zawartość ostatnich dwóch roczników „NTM” (1970 i 1971), zwracając uwagę na prace zamieszczone w pierwszej części każdego zeszytu.

1. PUBLIKACJE NIEZNANYCH MATERIAŁÓW ZWIĄZANYCH Z POSTACIAMI WYBITNYCH UCZONYCH

W tej grupie warto przede wszystkim wymienić dwie prace Joachima Thiele. W pierwszej z nich, noszącej tytuł *Aus der Korrespondenz Ernst Mach: Briefe deutscher und englischer Naturwissenschaftler* (1970 z. 1). Thiele zamieszcza kilka listów pisanych do Macha przez Helmholtza, Toeplera, Tyndalla, Kelvina i innych. Wśród nich na uwagę zasługuje list Kirchoffa z 1860 r., w którym uczony wyraża swoje uznanie dla pierwszych samodzielnych badań 22-letniego wówczas Macha. W drugiej (1971 z. 2) Thiele publikuje korespondencję Alberta Einsteina do Josepha Petzoldta z lat 1918—1920. Między innymi dotyczy ona recepcji teorii względności.

2. PRACE BIOGRAFICZNE

Ta grupa artykułów reprezentowana jest bardzo licznie. Zaliczyć do niej można pracę Laszlo Fehera i Wolframa Kaisera *Die Anfänge der modernen Endokrinologie. Pro memoria Artur Biedl (1869—1933)* (1971 z. 1), pracę Zoltana Szökefalvi-Nagy o chemiku niemieckim J. J. Winterlu (1732—1809) (1971: z. 1.) oraz przyczynek Kurta R. Biermanna *Alexander von Humboldt — ausgewählte Aspekte seines Lebens und Wirkens.* (1970 z. 2) opublikowany w związku z 200-letnią rocznicą urodzin uczonego.

3. PRACE BIBLIOGRAFICZNE

Ze względu na rozmiar przedsięwzięcia, na szczególną uwagę zasługuje bibliografia Hildegard Deubner (1970 z. 1—2, 1971 z. 1) zestawiająca piśmiennictwo o Adamie Riese (1492—1559), autorze pierwszych niemieckich podręczników rachunku praktycznego. Praca ta jest kontynuacją bibliografii Fritza Deubnera, drukowanej w „NTM” w 1961 r., obejmującej dorobek samego Riese. Materiały bibliograficzne obejmują okres od XVI w. aż po rok 1970. Większość opisów sporządzona jest z autopsji. Tam, gdzie nie było możliwości dotarcia do oryginalnego egzemplarza, starano się go zastąpić fotografią karty tytułowej i autorytatywnym streszczeniem tekstu. Bibliografia pomija w zasadzie artykuły z czasopism, rejestrując je tylko wtedy, gdy zawierały jakieś nieznanne szczegóły bądź nowatorskie stwierdzenia. Na uwagę zasługuje fakt zaopatrzenia każdego opisu w krótką adnotację treściową. Bibliografia posiada około 350 haseł w układzie chronologicznym, jest zaopatrzona w alfabetyczny indeks autorów.

4. HISTORIA NIEMIECKICH OŚRODKÓW I ŚRODOWISK NAUKOWYCH

W grupie tej zwraca uwagę obszerna praca Heinza Günthera Wischhausena poświęcona rozwojowi anatomii i chirurgii na Uniwersytecie w Rostocku w pierwszej połowie XIX w. (1969 z. 2, 1970 z. 1) oraz przyczynek Wolframa Kaisera i Ariny Völker *Anfänge eines walachisches Medizinstudium an der Universität Halle* (1971 z. 1). Z prac dotyczących historii XX w. godne odnotowania są dwa artykuły opublikowane w zeszycie 2 z 1971 r. Są to: Ireny Winter *Die KPD und der Konflikt zwischen den Ärzten und Krankenkassen 1923/24* oraz Brigitte Rohland — *Zu Ansätzen demokratischer Bewegungen der Ärzte in Westdeutschland nach 1945*. B. Rohland podkreśla w swej pracy zróżnicowanie środowiska lekarzy zachodniemieckich po zakończeniu II wojny światowej, spowodowane różnym stosunkiem do postawy hitlerowskiej służby zdrowia w latach 1939—1945. Autorka głównie koncentruje swą uwagę na sytuacji młodych lekarzy, z których około połowa (10 000) do końca lat czterdziestych nie miała zapewnionego stałego zatrudnienia i pozostawała w trudnych warunkach socjalnych i materialnych. Omawia również rolę pierwszego związku zawodowego młodych lekarzy Bund angestellter Ärzte, a w dalszej części artykułu analizuje znaczenie założonego w 1949 r. Komitee der Freien Ärzte.

5. HISTORIA MIĘDZYNARODOWYCH KONTAKTÓW NAUKOWYCH

Grupę tę reprezentuje interesujący artykuł S. A. Czesnokowej i M. Linder-manna *Wissenschaftliche Kontakte zwischen Physiologen aus Russland und aus Deutschland in der zweiten Hälfte des vorigen Jahrhunderts* (1970 z. 1). Metoda empiryczna niezwykle szybko przeniknęła z dziedziny fizyki i chemii na teren badań fizjologii. Najwyraźniej proces ten postępował w Niemczech, gdzie w licznych laboratoriach wokół takich naukowców, jak Johann Müller (1801—1858), jego uczeń E. du Bois-Reymond (1818—1896), C. Ludwig (1816—1895), czy H. Helmholtz (1821—1894) skupiali się badacze z całej Europy. Spośród wielu młodych fizjologów rosyjskich, którzy nie mając w kraju warunków do prowadzenia badań, wyjeżdżali studiować i pracować za granicę, przeważająca część trafiała do pracowni niemieckich. Autorzy artykułu na podstawie zachowanych źródeł starają się zrekonstruować formy współpracy naukowców tych dwóch narodowości. Szczególnie wiele miejsca poświęcają jednemu z twórców rosyjskiej fizjologii

I. M. Seczenowowi (1829—1905), późniejszemu laureatowi nagrody Nobla I. P. Pawłowowi (1849—1936) i N. J. Wwiedenskiemu (1852—1922). Czesnokowa i Lindermann zwracają również uwagę na kontakty z niemieckimi kolegami, rosyjskich lekarzy różnych specjalności, takich jak: interniści S. P. Botkin i A. A. Ostroumow, neuropatolodzy P. J. Rosenbach i W. M. Bec, twórca rosyjskiej szkoły ginekologicznej D. A. Ott i wielu innych, podkreślając znaczenie tej współpracy dla rozwoju niemieckiej i rosyjskiej myśli medycznej.

6. HISTORIA ODKRYC NAUKOWYCH I ICH PRAKTYCZNE ZASTOSOWANIE

Na uwagę zasługuje tu obszerna i bogato dokumentowana rozprawa Wolfganga Matthäusa *Zur historischen Entwicklung der Methoden und Geräte zur Beobachtung und Registrierung des Wasserstandes* (1970 z. 1—2) omawiająca rozwój urządzeń do pomiaru stanu wód począwszy od starożytnego Egiptu aż do czasów dzisiejszych oraz specjalistyczna praca Klausa Danzera *Zur historischen Entwicklung der Emissionsspektalanalyse, insbesondere im Hinblick auf ihre Anwendung in der Praxis* (1969 z. 2, 1970 z. 1). Interesujący jest również artykuł Aszota Grigorjana zajmujący się rozwojem mechaniki, balistyki i teorii budownictwa okrętowego w Rosji w drugiej połowie XIX i początkach XX w. (1970 z. 1).

7. PRACE O CHARAKTERZE OGÓLNYM

W tej ostatniej, wyróżnionej przeze mnie, grupie tematycznej wartość odnotowania są trzy artykuły opublikowane w związku z setną rocznicą urodzin Lenina (1970 z. 2). Są to: praca Bonifatija Kiedrowa omawiająca stosunek Lenina do historii nauki, artykuł Hansa Wussinga o historycznym rozwoju pojęć naukowych oraz rozprawa Wolfganga Schreiera *Der Strukturwandel in der Elektrodynamik und Optik bis zur Maxwell'schen Feldtheorie im Spiegel der Leninschen philosophischen Interpretation*.

Kończąc to krótkie omówienie, chciałbym zwrócić uwagę na brak poloników w ostatnich dwóch rocznikach „NTM”. Jest to tym bardziej dziwne, ponieważ zarówno wśród współpracowników jak i autorów publikowanych w nim prac, znajdują się liczni przedstawiciele innych krajów obozu socjalistycznego.

Janusz Kostecki

J. S. KUBARY JAKO PRZYRODNIK

W „Proceeding of the Royal Zoological Society of New South Wales” 1969—70 (druk 1971) ukazał się obszerny artykuł Lecha Paszkowskiego *John Stanislaw Kubary — naturalist and ethnographer of the Pacific Islands* (s. 43—70). Jest to pierwsza próba wykazania prac Kubarego jako przyrodnika. Wspomnijmy, że jego dorobek przyrodniczy został całkowicie pominięty w *Polskim słowniku biograficznym*, przedstawiono tam Kubarego jedynie jako etnografa. Także *Wielka encyklopedia powszechna PWN* (t. 6) określa Kubarego tylko jako „podróżnika i etnografa” publikującego „prace etnograficzne na łamach czasopism polskich i niemieckich”.

Praca L. Paszkowskiego jest jakby „diariuszem” kolejnych odkryć Kubarego, faunistycznych i florystycznych, bogato udokumentowanym cytacjami z korespondencji Kubarego i głosami uczonych o jego kolejnych pracach, jak też o całości jego działalności w zakresie etnografii i nauk przyrodniczych. Paszkowski ustalił